

SÖNMEYEN İSTİKLAL ATEŞİ

1905 ihtilali Azerbaycan kültür ve edebiyatında yeni gelişmelere yol açmıştır. 1917'deki İhtilal başlamadan evvel, Azerbaycan Türkleri 15 Nisan'da Bakü'de bir "Kafkasya Kurultayı" toplamışlar ve uzun münakaşalardan sonra "Mahalli Federasyon" esasını kabul etmişlerdir. İstiklal fikri Gence'nin "Ademi Merkeziyet Partisi" ile Bakü'nün "Müsavat Partisi"ni birleştirmiştir, iki milliyetçi ve Türkçü Nesib Bey Yusufbeyli ile Mehemmed Emin Resulzade bir araya gelerek Azerbaycan'ın istiklaline karar vermişlerdir.

28 Mayıs 1918'de Tiflis kentinde Azerbaycan Milli Şurası'nın bir grup üyesinin katılımı ile (toplam 17 kişi) Milli Konseyin toplantısı yapılıyordu. Şu toplantıda diğer konularla beraber en önemli konu Gürcüstan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile alakadar Azerbaycan'ın durumu idi Müsavat'ın lideri M. E. Resulzade Batum'da Türklerle (Osmanlı devleti ile – E.A.) danışıklar apardığı için şu toplantıda bulunmuyordu. Toplantıda H. Hasmammedov Azerbaycan'ın durumu ile ilgili konuşma yaparak acilen Azerbaycan'ın bağımsız cümhuriyet ilan edilmesinin vacipliyini esaslandırdı. Geniş muzakirelerden sonra Milli Konsey 24 oyla (iki kişi geçimser kalmıştı) derhal Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi hakkında karar kabul etti ve altı bölümden oluşan "İstiklal Beyannamesi"ni (o devrin belgelerinde "Akname" veya "Misagi-Milli" adlandırılıyor) ilan etti. Azerbaycan Milli Konseyi'nin kabul ettiği "İstiklal Beyannamesi"nde deyiliyordu:

1. Bu günden itibaren Azerbaycan halkı haqqı-hakimiyete malik olduğu gibi, Güney-Doğu Zagafgaziya'nı ahate eden Azerbaycan da tamhükuklu mustakil bir devlettir.
2. Mustakil Azerbaycan devletinin idare forması Halk Cümhuriyetidir.
3. Azerbaycan Halk Cümhuriyeti bütün milletlerle, hususile komşu olduğu milletler ve devletlerle mehriban münasibetler yaratmak azmindedir.
4. Azerbaycan Halk Cümhuriyeti milliyetinden, mezhebinden, sınıfından, silkinden ve cinsiyetinden asılı olmayarak kendi sınırları dahilinde bütün vatandaşlarına siyasi hükuklar ve vatandaşlık hükuku temin ediyor.
5. Azerbaycan Halq Cümhuriyeti kendi arazisi dahilinde yaşayan bütün milletlerin serbest inkişafı için geniş imkanlar yaratıyor.

6. Müessisler Meclisi toplaşana kadar Azerbaycan'ın başında halkın seçtiği Milli Konsey ve Milli Konsey karşısında mesuliyet taşıyan geçici hükümet duruyor.

“İstiklal Beyannamesi” ilan olunduktan sonra Milli Konsey Azerbaycan hükümetinin kurulmasını Feteli Han. Hoyski'ye tapşırıldı.

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi mühüm tarihi hadise idi. Bu, milli dövletçiliyin dirçelişi demektir ve Azerbaycan halkının geniş kütlelerinin kendi bağımsızlığı ve hürriyeti uğrunda birleşmesinin esasını koydu. Azerbaycanın ahalisi Cumhuriyet hükümetinin milli menafeyi müdafie eden yegane kanuni hükümet sayıyordu.

28 Mayıs 1918'de Milli Azerbaycan Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Türkiye (Osmanlı devleti – E.A.) tarafından derhal tanınmıştır.

Azerbaycan Hükümeti zamanında ülkede çok büyük işler görüldü. 100 ildən beri akerlikten men edilen (yasaklanan) Azerbaycanda bir ordu yaradıldı, çarlıq zamanında devlet idaresine yakın bırakılmayan Azerbaycanlılardan zabite ve emniyet küvvetlerini vücuda getirildi. Sosyal sahede esaslı islahata girişildi, köylülere toprak verilmesi için kanular hazırlandı. İşçilerin haklarını korumak için önlemler alındı. Halkın okuma-yazma oranı artmaya başladı. Türkçe devletin resmi dili ilan edildi. Orta ve yüksek eğitim okulları, üniversiteler açıldı. Batı Avrupa demokrasyaları tipinde, halk delegeleri sorumlu bir hükümet üsuli-idaresi yaratıldı. Parlamentodan itimat almadıkça hiç bir hükümet iş başında kala bilmezdi. Ülkede tam bir hürriyet vardı. Şahıslar da, meskenler de eminlikte idi. Her azerbaycanlı istediği zaman nereye isterse gide bilirdi. Komşu ve Avrupa devletleri ile dostluk münasibetleri kurulmuştu. Tüm milletlerle alış-veriş vardı. Tüm bunların sonucu idi ki, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin istiklalı Avrupa Devletleri ile ABD tarafından tanındı. Onları takiben büyük bir çox devletler de Azerbaycan'ın istiklalını tanıdılar. Azerbaycan'ın Türkiye ve İran'la münasibetleri kuruldu, aralarında dostluk ve kardaşlık muahideleri (sazişleri) imzalandı. 12 Ocak 1920 Cumhuriyetin devletler tarafından tanınması günü idi. Bu günü Azerbaycan halkı candan bayram etti. Bu hakikatan büyük bir bayramdı idi. Çünkü bu günden itibaren Azerbaycan Davası milletlerarası bir mesele olmuştu. Azerbaycan medeniyet tarihinin şanlı fikir adamları tarafından akışlanan azadlık ve istiklal fikri ülkede yerleşti ve bu ileri dünya demokrasyası tarafından takdir ile karşılandı. 100 ildən beri Azerbaycan'ın üstüne göçen istibdad ve istila kabusu artık uzaqlaşmıştı. Bu yeni hükümet iki yıl süre ile birçok ekonomik ve politik problemlerle uğraşmıştır. Ancak bu sırada Anadolu'da da bir bağımsızlık

mücadelesinin var olması, Rusların bu petrol ve endüstri merkezini kendi nüfuz alanına dahil etmeye çalışması ve Batılı ülkelerin Rus tehdidini görememesi yüzünden, Azerbaycan 27 Nisanı 28 Nisana bağlayan gece Ruslar tarafından işgal edildi, Azerbaycan halkının azadlık ve istiklalı kızıl istilaçıların ayakları altında ezildi. Mükavimet eden memlekette kan gövdeye çıktı, azadlık ve istiklal kızıl rus ordusu tarafından üstün kuvvetlerle, kanla ve ateşle bastırıldı. Facialar va kahramanlıklarla dolu olan bu mücadilede on binlerce vatandaş şehit oldu.

Azerbaycan'ın istiklalı günü olan 28 Mayıs Azerbaycan halkının tarihinde en aziz ve en mukaddes bir gündür. 1918 yılının o tarihi Azerbaycan halkı kendi varlığını, bir halk olarak mevcutluğunu tüm dünyaya ulaştırmış, uzun yıllar kölelikten kurtularak mustakil (bağımsız) olarak halklar gibi kendi sınırları dahilinde hür yaşamak hukuku kazanmıştır. Ve bu mukaddes gün halkta böyle bir duyğu aşılamişti ki, o da hür yaşaya biler. Babekin tabirince desek, 40 yıl kul olup yaşamaktansa, bir gün hür olup yaşamak daha tatlıdır.

Azerbaycan'ın ünlü şairi Ahmet Cevat (1892-1937) yazıyordu:

**Sen kudretin aşip-coşan vahtinde
Meleklerin gülüşünden yarandın!
Sehir dilli bir firgenin eliyle
Ahuların duruşundan yarandın!**

“Gültekin” lakabıyla şiirler yazan Emin Abid (1898-1938) ise 28 Mayısı şöyle vaf ediyordu:

**İstiklal, o yaşayan milletin kalbinde kan,
İstiklal, o saadet, hayat, zafer, şeref, şan.
İstiklal, o sönmeyen muhabbet bir maşele,
Gönüllerde tutuuyor, gözlerde sönse bele!**

Gültekin bir şiirinde de bağımsız Azerbaycan Cümhuriyeti'nin kuruluşunu şöyle vaf ediyordu:

**İstiklal, o vatanın köksünden yükselen ay,
İstiklal, o demirden, kandan yapılmış saray,
İstiklal, o milletin parçalanan bağrından,**

**Gelinlerin, kızların axan göz yaşlarından
Doğulmuş pek mübarek, pek mukaddes bir "İlah"tır.**

28 Mayıs'ta tüm Azerbaycan kendinin ilk milli devlet kurumunun kuruluş yıldönümünü bayram etmesin. Öyle bir azerbaycanlı bulmak olmaz ki, bu günler kalbi ifitharla döğünmesin, ilk Cumhuriyetin kurucularının hatırasını yad etmesin.

7 Aralık 1918'de toplanmış parlamentoda açılış konuşması yapan Mehemmed Emin Resulzade Azerbaycan bayrağına hitaben: "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez!" söylemişti. 74 yıl boyunca zorla indirilmiş üçrençli mukaddes bayrağımız yeniden bağımsız Azerbaycan parlamentosunun binası üzerinde dalğalanıyor. Şimdi benim, onun, her bir azerbaycanlının görevi toprağımızdan düşmeni kovmak, onu korumak, şehitlerimizin kanı bahasına yeniden dalğalanan mukaddes bayrağımızın inmesine müsaide etmemek, bu yolda gerekirse YA GAZİ, YA ŞEHİT olmaktır.

Dr. Eldeniz ABBASLI,
Bağımsız araştırmacı, Avrasya Yazarlar Birliği üyesi.
Bakü/Azerbaycan.

NOT: Yazı Avşarelleri Dergisi'nin (Kayseri/Twrkiye) 4. sayında yayınlanmıştır.